

УДК 32:929 Тито „1980“(046)
323(497.1)“1980“(046)

Мр Милан СОВИЉ
Институт за новију историју Србије

ЈУГОСЛОВЕНСКА ШТАМПА О СМРТИ И САХРАНИ ЈОСИПА БРОЗА ТИТА*

АПСТРАКТ: *Рад је написан на основу југословенске штампе из маја 1980. године. Вест о смрти Јосипа Броза Тита имала је снажан одјек у Југославији, али и у иностранству, док је сахрана југословенског председника и њена заступљеност у светским медијима, као и присуство већег броја страних делегација и познатих политичара означено као догађај који „свет није запамтио“.*

Кључне речи: *Југославија, Титова сахрана, стране делегације, југословенска штампа*

„Радничкој класи, радним људима и грађанима, народима и народностима Социјалистичке Федеративне Републике Југославије – умро је друг Тито!“ Тим речима су се 4. маја 1980. грађанима Југославије обратили Председништво ЦК СКЈ у име Централног комитета Савеза комуниста Југославије и Председништво СФРЈ. Проглас са седнице та два председништва објављен је у југословенској штампи у понедељак 5. маја 1980. године.¹ Од тог дана целокупна југословенска штампа писала је о смрти председника Јосипа Броза Тита.

На седници Председништва СФРЈ 4. маја 1980. донета је одлука, сагласно Уставу СФРЈ и престанком функције председника Републике, о томе да функцију председника Председништва СФРЈ преузме Лазар Колишевски, дотадашњи потпредседник Председништва СФРЈ, док је на његово

* Чланак је резултат рада на пројекту *Срби и Југославија – држава, друштво, политика* (147043) који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ *Борба*, 5. мај 1980, стр. 2; *Политика*, 5. мај 1980, стр. 1.

место изабран Цвијетин Мијатовић, члан Председништва из СР Босне и Херцеговине.² Непосредно након седнице Председништва ЦК СКЈ и Председништва СФРЈ, одржана је ванредна седница Савезног извршног већа и том приликом донета је одлука о седмодневној општенадној жалости од 4. до 10. маја, уз спуштање застава на пола копља на свим државним и јавним зградама. У данима жалости било је предвиђено да се откажу све јавне манифестације, културне, забавне, спортске и друге приредбе у земљи.³ У већ поменутом прогласу Председништва ЦК СКЈ и Председништва СФРЈ истицало се да је председник Тито умро 4. маја 1980. године у 15:05 у клиничком центру у Љубљани. Више од 20 лекара било је стално ангажовано на лечењу Јосипа Броза, као и већи број стручњака разних специјалности који су повремено консултовани. Поводом смрти председника Тита, Конзилијум лекара издао је саопштење 4. маја у коме је речено да су се „и поред предузетих свих неопходних медицинских мера, постепено гасиле све виталне функције, па је Председник Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Председник Савеза комуниста Југославије и Врховни комадант оружаних снага СФРЈ, Маршал Југославије Јосип Броз Тито преминуо у 15,05 часова.“⁴

² *Борба*, 5. мај 1980, стр. 3; 6. мај 1980, стр. 3.

³ *Борба*, 5. мај 1980, стр. 3; *Политика*, 5. мај 1980. стр. 3.

⁴ У саопштењу Конзилијума лекара детаљно је представљено погоршавање здравственог стања председника Тита: „Друг Председник је боловао дуги низ година од шећерне болести. Као последица те болести развили су се теже артеросклеротичне промене на крвним судовима ногу, живчано-мишићна оштећења ногу са сметњама при ходу и оштећење бубрега. Први знаци поремећеног протока крви кроз крвне судове леве ноге појавили су се крајем децембра 1979. године. Пошто се, упркос интензивном конзервативном лечењу, стање погоршало, извршена је ангиографија леве ноге, која је показала да су зачепљене површна бутна артерија и завршни део потколеничне артерије. Услед неповољних изгледа за успех реконструктивног оперативног захвата одлучено је да се настави са интензивном конзервативном терапијом. О овоме су консултована и два позната стручњака из иностранства. И поред интензивног лечења појавили су се знаци претеће гангрене. У овој ситуацији, када је ампутација ноге постајала неизбежна, одлучено је, у пуној сагласности са другом Председником, да се покуша спасавање угрожене ноге оперативним захватом. Средином јануара 1980. године је извршена планирана операција која је дала добар непосредни резултат. Међутим, убрзо потом дошло је до општих компликација у циркулацији које су до те мере пореметиле ефекат операције, да је седам дана касније, уз пристанак друга Председника, морала да буде извршена ампутација леве ноге. Друг Председник је обе операције поднео врло добро. Непосредно после друге операције је започета рехабилитација и друг Председник је почео делимично да обавља своје председничке послове. У даљем току дошло је до потпуног прекида рада бубрега, као последица већ раније споменутог оштећења бубрега и настале инфекције. Пошто се бубрежна функција, упркос предузетих мера, није успоставила, приступило се примени вештачког бубрега (хемодијализи), која се морала примењивати свакодневно. У даљем току болести појавиле су се бројне компликације које су све више отежавале стање здравља друга Председника: сепса, више пута поновљене упале плућа, поремећаји згрушавања крви са повременим тешким крварењима. Пре свега у желуцу, цревима и плућима, најзад, тешко оштећење јетре праћено јаком жутицом и коматозно стање. Више пута понављане тешке

Централни комитет Савеза комуниста Југославије и Председништво СФРЈ упутили су 4. маја изразе саучешћа породици Броз. Истог дана из Председништва СФРЈ и Председништва ЦК СКЈ саопштено је југословенској јавности да ће посмртни остаци председника Тита бити превезени специјалним возом из Љубљане у Београд, где ће стићи 5. маја у 17 часова. Било је планирано да посмртни остаци Јосипа Броза Тита буду изложени у згради Скупштине СФРЈ од 5. маја од 18 часова до 8. маја до 12 часова, након чега би се погребна поворка упутила ка Дедињу, где је била предвиђена сахрана у кругу Ужичке улице број 15.⁵

Вест о смрти председника Тита одјекнула је 4. маја 1980. у целој Југославији. *Политика* је известила да „није било тог дела Титове Југославије у коме наши људи, сви грађани, стари и млади, нису пустили сузу“.⁶ Из свих градова и република Југославије стизале су вести о жалости за председником Титом: „Београд: Титово дело је и живот сваког од нас“, „Љубљана: Тренутак када је град- херој занемео“, „Неизрецива туга у Загребу, граду у коме је Тито почео револуционарну активност“, „СР Босна и Херцеговина: Искрени људски бол“, „СР Македонија: Говоре срца Македонаца“, „Црна Гора: Поносни у болу“, „Краљево: Град је одједном замро“, „Крагујевац: Жалост у граду радничког покрета Србије“, „Ниш: Сузе у очима, нарочито у очима младих“...⁷ На вест о Титовој смрти све културне, спортске и друге манифестације су обустављене, док је већина улица у југословенским градовима опустела. Фудбалска утакмица између Хајдука и Црвене Звезде у Сплиту 4. маја 1980. била је прекинута у 43. минути игре, када су представници клубова ушли на терен а затим је играчима и навијачима, којих је било 50.000, саопштена вест о смрти председника Тита.⁸ Након минута ћутања, према новинским извештајима, „одједном, спонтано, из хиљада грла, зачула се песма, најпре тиха а онда све гласнија *Друже Тито ми Ти се кунемо да са Твога пута не скренемо*“!⁹ Судије, сви играчи и фоторепортери стајали су на средини терена „неки од њих отворено плачући или покривајући рукама лице у сузама“.¹⁰ У дану када је „плави воз“ са посмртним остацима Јосипа Броза Тита стигао у Београд, више стотина хиљада југословенских грађана

инфекције и дуготрајна висока температура уз инсуфицијенцију бубрега, оштећење јетре, слабости срца и крвотока, поред свих терапијских мера довеле су до прогресивног исцрпљења опште снаге Председника тако да је дошло до постепеног гашења виталних функција и фаталног исхода.“ *Борба*, 5. мај 1980, стр. 3; *Политика*, 5. мај 1980. стр. 3.

⁵ *Борба*, 5. мај 1980, стр. 3; *Политика*, 5. мај 1980. стр. 2–3.

⁶ *Политика*, 5. мај 1980, стр. 4.

⁷ *Исто*, стр. 4–5; *Борба*, 5. мај 1980, стр. 4–5;

⁸ Поред утакмице Хајдук – Црвена Звезда, на вест о смрти председника Тита биле су прекинуте и утакмице у Сарајеву између фудбалских клубова Сарајево и Осиек и у Загребу где су играле Динамо–Железничар. *Борба*, 6. мај 1980, стр. 16.

⁹ *Исто*, 5. мај 1980, стр. 5; 6. мај 1980, стр. 7.

¹⁰ *Политика*, 6. мај 1980. стр. 30.

је дуж пруге од Љубљане до Београда одавало последњу почаст преминулом председнику.¹¹ Југословенска радио-телевизија је на првом програму 5. маја 1980. директно преносила опроштај са председником Титом у Љубљани, Загребу и Београду, док је посмртна почаст Титу и опроштај у Београду био директно преношен и на другом програму од 16:55. Тог дана, у вечерњим часовима на првом и другом програму су били предвиђени документарни програми о Титу.¹² Запослени у бројним југословенским предузећима и фабрикама одали су пошту преминулом председнику минутом ћутања, али нису прекинули рад и производњу у току дана. Према новинским натписима 5. маја 1980. „од Триглава до Ђевђелије... стижу информације о стоичком држању наших радних људи“.¹³ Свих 170 југословенских пословних банака нормално је 5. маја обављало све послове са грађанима, док је југословенско девизно тржиште задржало стабилну позицију. Штампана је преносила изјаве и коментаре грађана широм Југославије у којима је преовладала туга за председником Титом, али и бројна обећања да ће се наставити његово дело.¹⁴

Поред дневне штампе, која се након 4. маја 1980. готово у потпуности посветила извештавању о смрти и сахрани Јосипа Броза Тита, о југословенском председнику писали су и недељници и месечни листови. Мајски бројеви недељних информативних новина *Нин* пружали су исцрпне извештаје о одјеку смрти председника Тита у земљи и у иностранству.¹⁵ Проглас Председништва ЦК СКЈ и Председништва СФРЈ од 4. маја 1980. био је објављен у већини листова у Југославији. Поред вести о смрти Јосипа Броза Тита и реаговањима југословенске јавности, недељни и месечни листови су свој простор посвећивали Титовој прошлости, од „бомбашког процеса“, улоге у комунистичкој партији пре Другог светског рата и борбе у рату, па све до изградње послератне Југославије, самоуправљања и социјалистичког друштва.¹⁶ Сваки лист наглашавао је Титову улогу у развоју Југославије, али и његово интересовање за разна питања. Тако је лист *Базар* истицао Титово залагање за пуну друштвену афирмацију жена и њихов значај у југословенском друштву.¹⁷ *Пчелар* – Часопис за пчеларску науку и праксу је, поред вести о смрти председника, указао и на Титово занимање за пчеларску организацију.¹⁸ Ревизија за риболов рекреацију, спорт и туризам *Спортски риболовац* након смрти председника Тита је објавила неке његове

¹¹ *Борба*, 6. мај 1980, стр. 3.

¹² *Исто*, 5. мај 1980, стр. 16.

¹³ *Исто*, 6. мај 1980, стр. 9.

¹⁴ *Исто*, стр. 6–7; *Политика*, 6. мај 1980, стр. 9, 14–15.

¹⁵ Видети: *Нин*, 11. мај, 18. мај, 25. мај 1980.

¹⁶ *Илустровани лист Дуга*, 8. мај 1980, стр. 18–32.

¹⁷ *Базар*, година XVII, 8. мај 1980, стр. 20–21.

¹⁸ *Пчелар*, бр. 5, мај 1980, стр. 5–6.

говоре и песме посвећене југословенском председнику. Такође, у тој ревији су била истакнута Титова размишљања о спорту, који је био важан за „развој братства и јединства“.¹⁹

Вест о смрти југословенског председника проширила се 4. маја 1980. у периоду од 18 до 19 часова по целом свету. Те вечери је из Београда телексіма, телефоном или радиом емитовано више новинских информација и извештаја него из било ког другог града у свету.²⁰ Након сажетих вести о Титовој смрти, из Југославије су у друге земље пристизале подробније информације и извештаји о његовом животном путу. Све највеће новинске агенције и радио-станице у свету пренеле су вести о смрти Јосипа Броза Тита.²¹

*

Према најавама које су стигле из Председништва СФРЈ и Председништва ЦК СКЈ, опроштај од председника Тита започео је у Љубљани. Словеначки Социјалистички савез позвао је грађане Љубљане и целе Словеније да одају последњу почаст председнику Титу. На простору од Трга револуције до Трга железничке станице, по кишном преподневу према проценама новинара било је око 300.000 људи, готово колико је било становника у целој Љубљани.²² Након опроштајног говора Марјана Рожича, председника Скупштине града Љубљане и свечаних песама о Титу и Југославији, „плави воз“ са погребним остацима председника напустио је Љубљану у 8:30 и упутио се ка Загребу и Београду. У местима кроз које је воз пролазио и успоравао, у Трбовљи, Зиданом Мосту, Севници, Кршком, Брежицама и последњој станици у Словенији – Добови, окупио се велики број људи који су желели да одају пошту председнику Титу.²³ Попут Љубљане, у југословенској штампи је и за Загреб било истакнуто да је цео град био на испраћају, „на улицама, дуж пруге и око Колодвора“. Загребачки репортери записали су да у 10:40 „тај најтужнији влак што се икад кретао нашом железницом, сасвим лагано, зауставио се на првом перону“.²⁴ Штафета младости, која је требало да буде уручена Титу за његов рођендан и чији је убичајени пут био прекинут, стављена је у „плави воз“ управо у Загребу. Уз полагање венца са натписом „Вољеном Титу – раднички Загреб“,

¹⁹ О томе детаљније: *Спортски риболовац*, број 29, 1980.

²⁰ Само један дописник америчке агенције УПИ послао је током последњих пет сати 4. маја 1980. чак 55 наслова о Титовој смрти.

²¹ *Борба*, 8. мај 1980, стр. 10; *Ревиија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 36–54.

²² *Борба*, 6. мај 1980, стр. 2; *Ревиија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 4–5.

²³ Часопис *Ревиија Београд* објавио је бројне фотографије у боји из „плавог воза“ и са станица кроз које је воз прошао између Љубљане и Београда. На тим фотографијама виде се колоне људи на перонима и уз пругу. *Ревиија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 6–13.

²⁴ *Исто*, стр. 6.

говор Драгутина Плашћа, председника Градске конференције Савеза комуниста, и неколико песама „Друже Тито, ми ти се кунемо“, „За сваку твоју реч, за све кај си нам дал“ и музику посмртног марша „Пролетери“, грађани Загреба опростили су се од председника Тита.²⁵ Након Загреба, воз је наставио ка Београду, пролазећи кроз мања славонска места, а затим и кроз Славонски Брод и Винковце, где је према проценама новинара било око 50.000 људи на станици и око ње. Слично је било и кроз Срем, где се окупио велики број људи у Сремској Митровици, Руми, потом у Старој и Новој Пазови. После 574 километра и осам и по часова вожње, „плави воз“ је стигао у Београд у 17 часова.²⁶

Дочеку посмртних остатака Јосипа Броза Тита у Београду присуствовала је породица Броз, највиши функционери Београда, СР Србије и СФРЈ, док је Трг братства-јединства, испред железничке станице, био испуњен до последњег места. После говора Душана Глигоријевића, председника Градске конференције Савеза комуниста и песама „Друже Тито, ми ти се кунемо“ и „Југославијо, борба те родила, Југославијо, народ те славио“, колона се упутила ка Скупштини СФРЈ. У предвечерје 5. маја ковчег са посмртним остацима Јосипа Броза Тита постављен је на постамент у Скупштини, а затим прекривен државном заставом. Поред ковчега била су домаћа и страна одликовања, венци Титових синова Жарка и Мише, супруге Јованке, друштвено-политичких организација, република и покрајина.²⁷ Од 20 часова 5. маја па до јутарњих часова 8. маја 1980. трајао је мимоход грађана Југославије, који су даноноћно одавали последњу почаст председнику Титу. У дневној штампи био је објављен распоред долазака за грађане Београда до Скупштине СФРЈ и то према месним заједницама, организацијама удруженог рада, школама, факултетима и општинама, које је требало организовано да стигну до места предвиђених за формирање поворки. Радило се о Тргу Маркса и Енгелса и Ташмајданском парку, одакле су се колоне протезале до Скупштине СФРЈ.²⁸ Ипак, велики број људи који је пристигао у Београд утицао је и на повећање дужине редова, тако да је један почињао у Призренској улици, од Зеленог венца ка Теразијама, док

²⁵ *Исто*, стр. 6–7; *Борба*, 6. мај 1980, стр. 2–3; *Политика*, 6. мај 1980, стр. 2–3.

²⁶ *Политика*, 6. мај 1980, стр. 4; *Ревизија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 8; *Илустровани лист Дуга*, 8. мај 1980, стр. 13–14.

²⁷ *Борба*, 6. мај 1980, стр. 3; *Политика*, 6. мај 1980, стр. 3–5; *Ревизија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 8–10; *Илустровани лист Дуга*, 8. мај 1980, стр. 14.

²⁸ Било је предвиђено да у периоду од вечерњих часова 5. маја до јутарњих часова 8. маја 1980. из правца Трга Маркса и Енгелса ка Скупштини СФРЈ стигну становници Старог града, Раковице, Лазаревца, Барајева, Новог Београда, Чукарице, Обреновца и Земуна. Из правца Ташмајданског парка било је планирано да у мимоходу буду грађани Савског венца, Вождовца, Младеновца, Сопота, Звездаре, Палилуле, Гроцке и Врачара. *Политика*, 6. мај 1980, стр. 9; 7. мај 1980, стр. 5.

је други био из правца Правног факултета.²⁹ *Ревивија Београд* објавила је податак да је мимоход трајао 64 часа и да је у том периоду поред Титовог одра прошло пола милиона људи, уз 949 почасних стража које су се мењале на свака четири минута.³⁰ Чланови Председништва СФРЈ били су на првој и последњој стражи, док је укупно поред ковчега председника Тита у почасним стражама учествовало 7.768 људи из свих крајева Југославије.³¹ Мимоход грађана је повремено прекидан како би почаст Јосипу Брозу Титу одали представници страних држава, партија и разних покрета. Према Танјуговом извештају који је објавио *Нин*, чекање у реду до Скупштине СФРЈ трајало је око 10 часова. Поред пола милиона људи који су прошли поред Титовог одра, десетине хиљада грађана Југославије нису успеле то да ураде, јер је мимоход био окончан у осам часова 8. маја 1980. Особама које нису могле да издрже вишечасовно чекање у реду услед малаксалости, помоћ су указивали редари и медицинско особље у импровизованој амбуланти постављеној испред кафане „Мадера“.³² Помоћ у организацији сахране председника Тита пружило је 25 омладинских бригада, односно из сваке општине по две бригаде, Универзитет у Београду је послао четири и Политичка школа Градског комитета Савеза комуниста Београда једну. Из Студентског града „Вељко Влаховић“ ангажовано је 350 студената и са осталим омладинцима, радницима и бригадистима са радних акција чинили су скупину од 1.650 људи који су неколико дана помагали људима у колонима, доносили воду и сендвиче, одржавали ред и припремали сахрану.³³

Комеморативне седнице поводом смрти председника Тита одржане су у целој земљи. *Политика* је објавила да је 5. маја 1980. у Југославији било десетине хиљада комеморативних скупова, практично у сваком граду и селу.³⁴ Централне комеморативне седнице за Словенију и Македонију одржане су 5. маја у Љубљани односно у Скопљу, а радило се о заједничким комеморативним седницама друштвено-политичких организација, научних, културних и других институција. Слично је било и у осталим републикама и покрајинама.³⁵ Централна комеморативна седница највиших органа и организација СФРЈ организована је 6. маја у београдском Дому синди-

²⁹ У *Ревивији Београд* постоји већи број фотографија на којима се виде непрегледне колоне људи разних генерација који су чекали у реду како би одали последњу почаст председнику Титу. *Ревивија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 13–31.

³⁰ *Исто*, стр. 10.

³¹ У *НИН*-у су представљене кроз краће податке све делегације које су учествовале у почасној стражи од 5. до 8. маја 1980. године, док су за поједине делегације наведена и имена њихових чланова. *НИН*, 11. мај 1980, стр. 12–13.

³² *Исто*.

³³ *Исто*, 18. мај 1980, стр. 11.

³⁴ *Политика*, 6. мај 1980, стр. 6.

³⁵ *Исто*, 6. мај 1980, стр. 6–7; 7. мај 1980, стр. 6–8, 12; 8. мај 1980, стр. 4–6; *Борба*, 6. мај 1980, стр. 4–7; 7. мај 1980, стр. 1, 5–7; 8. мај 1980, стр. 6–7, 13.

ката. Седница је почела и завршила се химном „Хеј Словени“ и песмом „Интернационала“, уз уводну реч Лазара Колишевског, председника Председништва СФРЈ, и говор Владимира Бакарића, члана Председништва СФРЈ и члана Председништва ЦК СКЈ, који је истакао да „нема никакве сумње да ће за наше народе, за народе и народности Југославије, ово стољеће бити означено Титовим именом“.³⁶

Породици Јосипа Броза Тита, Председништву СФРЈ, Централном комитету и Председништву ЦК СКЈ непрекидно су стизали телеграми саучешћа из свих крајева Југославије, са седница друштвено-политичких организација и из радних колектива, као и од великог броја југословенских грађана.³⁷ Такође, телеграми саучешћа пристизали су и од представника земаља широм света. У Румунији, на Кипру, Куби, у Бразилу, Алжиру, Арапској Републици Египту, Тунису, Танзанији, Анголи, Замбији, на Сејшелима, у Либану, Јордану, Сирији, Кувајту, Ираку, Индији, Непалу, на Шри Ланци и у ДНР Кореји била је проглашена вишедневна жалост на вест о смрти југословенског председника. Из Бакинџемске палате дошло је саопштење да је краљица Елизабета II наложила да се на свим владиним и војним установама у Великој Британији заставе спусте на пола копља у знак жалости због смрти Јосипа Броза Тита. Заставе на пола копља, поред већег броја светских држава, биле су спуштене и на згради европског седишта ЕУ у Женеви и на згради Организације уједињених нација. Националне заставе све 152 чланице УН-а биле су спуштене такође на пола копља, док су сви редовни састанци разних органа УН-а почели свој рад 5. маја минутом ћутања. Извршни савет Унеска посветио је 6. маја два сата од своје редовне седнице личности и животном делу југословенског председника. У свим југословенским дипломатским представништвима широм света биле су отворене књиге жалости у које су се поред грађана уписивали државници, дипломате, личности из јавног и културног живота. Југословенска штампа преносила је изјаве представника страних земаља о значају Титовог дела и улоге у стварању снажне и јединствене Југославије. Уједно, из иностранства је био најављен долазак делегација на сахрану.³⁸

Највећи број председника страних држава и влада, чланова државних и партијских делегација очекивао се 6. и 7. маја у Београду. На аеродром у Сурчину 7. маја слетело је близу сто државних и партијских делегација. Према натписима у *Политици* београдски аеродром није никада имао толики број слетова у току једног дана од како је саграђен. Шездесет долета било

³⁶ *Илустровани лист Дуга*, 8. мај 1980, стр. 7–11; *Борба*, 7. мај 1980, стр. 1–3; *Политика*, 7. мај 1980, стр. 3–5.

³⁷ *Борба*, 6. мај 1980, стр. 8–9.

³⁸ *Исто*, стр. 10–13; 7. мај 1980, стр. 10–13; *Политика*, 6. мај 1980, стр. 2, 18–22; 7. мај 1980, стр. 1, 20–22; 8. мај 1980, стр. 19–23.

је остварено специјалним авионима, док је један број делегација пристигао путничким авионима. Према протоколу, свим гостима су указане исте почести. Војна јединица ЈНА била је постројена са заставом на пола копља, док су шефове државних и партијских делегација поздрављали чланови највишег државног и партијског руководства Југославије. Након дочека на аеродрому, гости су упућивани у Палату федерације, где су се уписивали у књигу жалости, а затим су одлазили у Скупштину СФРЈ како би положили венце на одар председника Тита.³⁹ Југословенски државни и партијски врх имао је више сусрета са шефовима страних делегација. Лазар Колишевски састао се 7. маја са замбијским председником Кенетом Каундом, гвинејским председником Секу Туреом, потпредседником САД-а Волтером Мондејлом, италијанским председником Сандром Пертинијем и генералним секретаром ЦК КПСС-а и председником Президијума Врховног совјета Леонидом Брежњевом.⁴⁰ Интересовање светске јавности за сахрану председника Тита било је велико, што је потврдила и Југословенска радио-телевизија, којој се за директан пренос пријавило до 6. маја више од 30 телевизијских мрежа са свих континената. Поред тога, очекивао се долазак у Београд специјалних коментатора телевизијских мрежа из Европе, Америке, Африке и Азије, како би вршили пренос сахране.⁴¹

*

Према новинским натписима, жеља Јосипа Броза Тита била је да буде сахрањен у кругу Ужичке улице број 15, у атријуму приземне куће у којој је често боравио, недалеко од Музеја „25. мај“.⁴² Радило се о једностав-

³⁹ Међу страним политичарима, званичницима и дипломатама били су: Леонид Брежњев, Андреј Громико (СССР), краљ Бодуен (Белгија), Тодор Живков (Бугарска), Рејмон Бар, Жорж Марше, Франсоа Митеран (Француска), Јанош Кадар (Мађарска), краљ Олаф V (Норвешка), Ерих Хонекер (ДР Немачка), Хелмут Шмит, Вили Брант (СР Немачка), Николае Чаушеску (Румунија), краљ Густав XVI (Шведска), Маргарет Тачер (Велика Британија), Сандро Пертини (Италија), Индира Ганди (Индија), Хуа Куо Фенг (Кина), Масајоши Охира (Јапан), Ким Ил Сунг (ДНР Кореа), Садам Хусеин (Ирак), краљ Хусеин (Јордан), Ахмед Секу Туре (Гвинеја), Муса Траоре (Мали), Кенет Каунда (Замбија), Волтер Мондејл, Лилијан Картер (САД), Курт Валдхајм (генерални секретар УН-а) и многи други.

⁴⁰ *Политика*, 8. мај 1980, стр. 19, 23; *Борба*, 8. мај 1980, стр. 3.

⁴¹ *Борба*, 7. мај 1980, стр. 16.

⁴² На простору између Булевара Октобарске револуције и Ужичке улице саграђен је 1962. године Музеј „25. мај“ за Титов седамдесети рођендан по пројекту архитекте Михаила Јанковића. Испред музеја налазио се низ степенстих фонтана. Према пројекту архитектата Марије и Бранислава Јовина из 1978. простор око Музеја „25. мај“ требало је да буде повезан са Музејем „4. јул“, са парком око Ужичке 15 и Хајд-парком. Радови на реконструкцији простора испред Музеја „25. мај“ почели су октобра 1979. и требало је да буду готови до 25. маја 1980, за Титов осамдесет и осми рођендан. Уместо водених каскада био је предвиђен амфитеатар са 500-600 места и позорницом коју би окруживале фонтане. Била је планирана и извор-чесма, симбол младости, у облику цвета од белог прилепског мермера. *НИН*, 11. мај 1980, стр. 16; *Ревизија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 70–71; *Новости* 8, број 7, 17–24. мај 1980, стр. 11.

ном здању са стакленим кровом и пространим холлом, које је због обиља разног цвећа – хортензија, бегонија, ехмеја, дифенбахија и примула, назван „Кућа цвећа“ или, како се повремено истицало у штампи, „Цвећара“. Иако је болест председника Тита била тешка и од средине фебруара 1980. године претила је кобним исходом, све до 4. маја у околини Музеја „25. мај“ није ништа предузимано, осим што је у току зиме био асфалтиран плато испред музеја. Након вести о смрти Јосипа Броза Тита, за два и по дана војници и радници под руководством генерала Драгутина Барца и инжењера Никодина Јовановића почели су и завршили радове на гробници у атријуму „Куће цвећа“, док је преостало време до сахране потрошено на уређивање околног простора. Све остало у том објекту није мењано: неколико намештених салона, председникова радна соба у дуборезу, столови, фотеље и регали са књигама.⁴³

Слично редоследу којим су грађани Београда одавали пошту Титу у Скупштини СФРЈ, Градска конференција Социјалистичког савеза одредила је распоред места 8. маја са којих су становници Београда могли последњи пут да поздраве преминулог председника. Било је планирано да грађани Београда, према општинама у којима су живели, организовано присуствују проласку погребне колоне од Скупштине СФРЈ до Ботићеве улице, недалеко од Музеја „25. мај“.⁴⁴ Будући да се очекивао долазак на сахрану великог броја људи из свих крајева Југославије, СУП СР Србије апеловао је на грађане из других градова и места да „ван организованог и претходно најављеног доласка не крећу за Београд“, јер је постојала могућност оптерећења прилазних путева и градских саобраћајница у Београду.⁴⁵ Такође, грађанима Београда саветовано је да 8. маја што мање користе возила на подручју града, док је саобраћај у улицама кроз које је требало да прође поворка ка Музеју „25. мај“, као и у близини тих улица био забрањен.⁴⁶

Одавање поште Јосипу Брозу Титу у Скупштини СФРЈ за грађане Југославије било је завршено 8. маја у осам часова ујутру. Поводом тог догађаја, Танјуг је пренео: „Бескрајна колона Југословена, која се три ноћи и два дана у мимоходу сливала према одру председника Тита, јутрос је застала.“⁴⁷ Након тога, у току преподнева 8. маја педесет страних делегација

⁴³ *Политика*, 8. мај 1980, стр. 1; *НИН*, 11. мај 1980, стр. 16; 18. мај 1980, стр. 11.

⁴⁴ Становници Палилуле, Старог града, Врачара, Новог Београда, Савског венца, Земуна, Звездаре, Вождовца, Раковице и Чукарице требало је да према предвиђеном распореду буду размештени од Скупштине СФРЈ и Трга Маркса и Енгелса до Ботићеве улице и платоа испред Музеја „25. мај“ са обе стране улице Кнеза Милоша и Булевара Октобарске револуције. Поводом тога у *Политици* је била објављена и мапа са распоредом улица и места где је требало да стоје грађани београдских општина. *Политика*, 8. мај 1980, стр. 32; *Борба*, 7. мај 1980, стр. 9.

⁴⁵ *Борба*, 8. мај 1980, стр. 16; *Политика*, 8. мај 1980, стр. 32.

⁴⁶ *Политика*, 7. мај 1980, стр. 25.

⁴⁷ *Нин*, 11. мај 1980, стр. 12.

је положило венце на одар Јосипа Броза Тита у Скупштини СФРЈ. У подне 8. маја, после почасних стража чланова Председништва ЦК СКЈ и Председништва СФРЈ, уз звуке посмртног марша и почасног поздрава батаљона Гарде, осам адмирала и генерала ЈНА изнели су из Скупштине СФРЈ ковчег са посмртним остацима председника Тита. У том тренутку одјекнули су топовски плотуни над Београдом, а затим су се чули продорни звуци фабричких, бродских и железничких сирена. Када је ковчег постављен на лафет, интонирана је државна химна, а потом је хор Радио-телевизије Београд отпевао и песму „Друже Тито ми ти се кунемо“. Представници страних делегација били су на платоу испред Скупштине, док се већи број грађана налазио на Тргу Маркса и Енгелса и у Пионирском парку насупрот Скупштини.⁴⁸ Након говора председавајућег Председништва ЦК СКЈ Стевана Дороњског, погребна колона се упутила од Скупштине СФРЈ, Улицом кнеза Милоша и Булеваром Октобарске револуције до Ужичке улице. Грађани Југославије испунили су оба тротоара Улице кнеза Милоша, али и свих улица које су се сливале у њу. У штампи се наводило да је на улицама Београда било стотине хиљада људи, па чак и 700.000.⁴⁹ Последњи поздрав председнику Титу је упутио Лазар Колишевски испред „Куће цвећа“, где је за стране државнике и дипломате била постављена трибина. Уз „Интернационалу“ и плотуне артиљерије, почасна стража је унела ковчег у гробницу. Чину сахране присуствовали су само чланови породице и најуже југословенско руководство.⁵⁰ Према новинским натписима, Јосип Броз Тито сахрањен је након 15 часова 8. маја 1980. године.⁵¹

*

Југословенска радио-телевизија директно је преносила на првом и другом програму у току пре поднева 8. маја одавање посмртне поште страних делегација у Скупштини СФРЈ, а од 11:50 па до касних послеподневних часова био је пренос сахране председника Тита.⁵² Око поднева када је изнет ковчег са посмртним остацима Јосипа Броза Тита из Скупштине СФРЈ, према натписима у штампи, готово у свим југословенским градовима, улице и тргови били су празни, настава у школама се раније завршила, док су машине у фабричким постројењима стале како би радници гледали директан пренос сахране.⁵³ У току четири дана и пет ноћи готово непрекидног

⁴⁸ *Исто*, стр. 2–3; *Борба*, 9. мај 1980, стр. 2; *Политика*, 9. мај 1980, стр. 1–2; *Ревизија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 24–25.

⁴⁹ *Борба*, 9. мај 1980, стр. 2–3; *НИН*, 18. мај 1980, стр. 12.

⁵⁰ *Борба*, 9. мај 1980, стр. 3–5; *Политика*, 9. мај 1980, стр. 5–8; *НИН*, 11. мај 1980, стр. 4–9; *Ревизија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 28–36.

⁵¹ *Борба*, 9. мај 1980, стр. 1–2; *Политика*, 9. мај 1980, стр. 1.

⁵² *Политика*, 8. мај 1980, стр. 36.

⁵³ *Исто*, 9. мај 1980, стр. 12–13; 10. мај 1980, стр. 10–11; *Борба*, 9. мај 1980, стр. 6–7; 10. мај 1980, стр. 2–3.

извештавања, укучујући и сахрану, било је ангажовано око хиљаду људи у Југословенској радио-телевизији. Њима је на располагању било десет репортажних кола и 41 камера, од тога једна је снимала из хеликоптера. У преносу сахране учествовало је 40 филмских и телевизијских екипа, као и шест „електронских“. С обзиром на важност догађаја, ради сваке сигурности, свака камера била је повезана са два вода, док су три камере код Музеја „25. мај“ и четири у Ужичкој 15 имале троструке везе са центром преноса.⁵⁴ Цео рад на директном преносу сахране оцењен је у *Нин*-у као „велики посао у коме је морало бити и грешака“, али да је „технички и организациони посао обављен добро и успешно“.⁵⁵

Иако је после неколико дана од сахране, у југословенској штампи истицано да је тешко утврдити број људи који су гледали директан пренос сахране и у колико земаља је ишао пренос или су емитовани снимци, ипак су били познати неки подаци. Директан пренос сахране од Југословенске радио-телевизије преузеле су телевизијске станице у 40 земаља.⁵⁶ Радило се о 17 земаља чланица „Евровизије“, седам земаља „Интервизије“, као и 16 сателитских међуконтиненталних преноса за телевизијске станице у САД-у, Јапану, НР Кини, Пакистану, Бангладешу, Замбији, Ираку, Бразилу, Аргентини, Гватемали, Мексику, Никарагви, Перуу, Венецуели, Либији и Турској. Готово све европске земље директно су преносиле сахрану Јосипа Броза Тита, док су краћи изводи и вести о сахрани дистрибуирани у готово све земље света.⁵⁷ Према саопштењу Савезног секретаријата за информације, више од милијарду и по људи у свету пратило је опроштај од председника Тита.⁵⁸ Већа цифра објављена је у *Нин*-у и то да је „цела Југославија и према првим проценама, око две милијарде људи широм света, гледало директно или у специјалним снимцима телевизијски пренос сахране друга Тита“.⁵⁹ О сахрани је из Београда извештавао 721 новинар из 58 земаља са свих континената, док је двадесет страних коментатора из 14 држава радило на директном преносу сахране. Остале земље су пренос коментарисале из својих студија или су направили посебне емисије о сахрани. Централна кинеска телевизија је преузела пренос Југословенске радио-телевизије у

⁵⁴ *Политика*, 10. мај 1980, стр. 19; *НИН*, 11. мај 1980, стр. 32.

⁵⁵ *НИН*, 11. мај 1980, стр. 32.

⁵⁶ У питању су подаци представљени у *Политици*, док је у *НИН*-у било прво речи о 42 земље (*НИН*, 11. мај) а затим о 44 (*НИН*, 25. мај). Такође у погледу броја страних телевизијских мрежа које су извештавале о сахрани постоје различити подаци – 58 (*НИН*, 11. мај) и 60 (*НИН*, 25. мај). *Политика*, 9. мај 1980, стр. 16; 10. мај 1980, стр. 19; *НИН*, 11. мај 1980, стр. 32; 25. мај 1980, стр. 16.

⁵⁷ *Политика*, 9. мај 1980, стр. 16; 10. мај, стр. 19; *НИН*, 11. мај 1980, стр. 32; 25. мај 1980, стр. 16.

⁵⁸ *Политика*, 10. мај 1980, стр. 4.

⁵⁹ *НИН*, 11. мај 1980, стр. 32.

целини, слику, тон и коментар на српскохрватском језику. Процењивало се да је из Београда за недељу дана жалости послато око 7.000 новинских извештаја, а да је извештаје дописника листова, телевизијских и радио-станица, филмских сниматеља и фото-репортера са сахране користило неколико хиљада листова и радио-станица у целом свету.⁶⁰

Сахрана Јосипа Броза Тита била је пропраћена у великом броју светских држава. Према вестима које је пренео Танјуг 8. маја 1980. национална жалост била је проглашена у 70 земаља, „можда још далеко више јер тачан број је за сада немогуће утврдити“.⁶¹ На иницијативу председника Генералне скупштине УН-а Салима Салима из Танзаније, као и делегација са свих континената, одржана је комеморативна седница у Њујорку 8. маја 1980. посвећена југословенском председнику Титу.⁶² На седници Савета безбедности такође је одата пошта председнику Титу, док су и после сахране стизали бројни телеграми саучешћа из иностранства упућени државном и партијском руководству Југославије.⁶³ Прва седница жирија филмског фестивала у Кану, који је отворен 9. маја 1980. почела је одавањем почаст југословенском председнику. О Титу су том приликом говорили председник жирија Кирк Даглас, члан жирија Вељко Булајић и председник фестивала Фабр Лебре.⁶⁴

Југословенска штампа је пуно простора посветила страним делегацијама које су биле на сахрани Јосипа Броза Тита. Према најавама из иностранства очекивало се преко 100 делегација, да би тек након сахране био објављен њихов коначан број. Сахрани је укупно присуствовало 208 делегација из 126 земаља, и то 121 државна делегација, 68 делегација партија, четири делегације ослободилачких покрета, девет делегација међународних организација и шест осталих делегација.⁶⁵ На челу 38 државних делегација били су шефови држава – председници република или краљеви, док су остале делегације предводили: пет принчева, седам потпредседника република, шест шефова националних парламената, десет председника влада, три потпредседника влада, једанаест министара иностраних послова, двадесет чланова влада и 21 државни функционер. Последњу почаст председнику Титу одало је у Скупштини или у „Кући цвећа“ четири краља, шест принчева

⁶⁰ *Исто*, 18. мај 1980, стр. 12; 25. мај 1980, стр. 16; *Борба*, 10. мај 1980, стр. 9; *Политика*, 10. мај 1980, стр. 4.

⁶¹ *Борба*, 9. мај 1980, стр. 9.

⁶² *Исто*; *Политика*, 9. мај 1980, стр. 15; *НИН*, 11. мај 1980, стр. 63.

⁶³ *Борба*, 10. мај 1980, стр. 7, 10; *Политика*, 9. мај 1980, стр. 17–19.

⁶⁴ *Политика*, 10. мај 1980, стр. 19.

⁶⁵ Ради се о подацима које су објавили *Борба*, *Политика* и *НИН*, док је у *Ревизији Београд* било речи о 209 делегација из 127 држава, од којих су 122 биле представљене државним делегацијама. *Борба*, 9. мај 1980, стр. 11; 10. мај 1980, стр. 8–9; *Политика*, 9. мај 1980, стр. 14; *НИН*, 11. мај 1980, стр. 42, *Ревизија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 62–64.

из краљевских породица, 31 председник републике, десет потпредседника републике, 11 председника националних парламената, 22 премијера, 12 заменика председника владе, 47 министара иностраних послова и већи број чланова владе.⁶⁶ Више од хиљаду људи било је задужено за бригу о страним делегацијама, док је њихов смештај био обезбеђен у неколико београдских хотела: „Интерконтинентал“, „Југославија“, „Москва“ и „Метропол“. У штампи се истицало да је у дане жалости хотел „Интерконтинентал“ био „средиште света“, да је „Метропол“ био домаћин „малог неуговореног самита ослободилачког покрета“, али и да су запослени у београдским хотелима радили „без предаха“.⁶⁷

Долазак великог броја страних делегација и истакнутих политичара у Београд представљао је уједно и прилику за сусрете југословенског државног и партијског руководства са гостима из иностранства, али и за међусобне сусрете европских и светских дипломата. Лазар Колишевски састао се са више од 20 шефова држава и председника влада, док су и друге личности - чланови Председништва ЦК СКЈ, Председништва СФРЈ, председник Скупштине СФРЈ и остали највиши функционери, имали сусрете са страним политичарима – Стеван Дороњски, Драгослав Марковић, Владимир Бакарић, Сергеј Крајгер, Видоје Жарковић, Цвијетин Мијаговић, Фадиљ Хоџа, Петар Стамболић, Милош Минић, Стане Доланц, Бранко Микулић и др. Како је истицано у штампи у свим разговорима, главна тема био је Тито.⁶⁸ Поред сусрета бројних државника чије су земље биле у добрим односима, после сахране Јосипа Броза Тита дошло је до неколико састанака представника држава код којих годинама није било сарадње. Из Бона је уочи сахране стигла иницијатива од западнонемачког канцелара Хелмута Шмита да се његов сусрет са председником Државног савета ДР Немачке Ерихом Хонекером одржи управо у Београду како би се размотриле несугласице између две земље. До сусрета је дошло 8. маја 1980, три часа након сахране, у згради Амбасаде СР Немачке. Према изјавама представника за штампу канцелара Шмита, било је истакнуто да је први међунемачки сусрет после конференције у Хелсинкију 1975. протекао у једној озбиљној анализи светске ситуације и узајамних односа. Иако су за београдски сусрет обе стране напоменуле да не може да замени раније договоране и одлагане разговоре, као и да је тешко утврдити датум новог састанка представника две државе, констатовано је да је добро што је до сусрета у Београду дошло

⁶⁶ *Борба*, 9. мај 1980, стр. 11; 10. мај 1980, стр. 8–9; *Политика*, 9. мај 1980, стр. 14–15; *НИН*, 11. мај 1980, стр. 42–45; *Новости* 8, бр. 7, 17–24. мај 1980, стр. 62.

⁶⁷ *Политика*, 10. мај 1980, стр. 8. *Ревизија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 58–59; *НИН*, 18. мај 1980, стр. 13.

⁶⁸ *Борба*, 9. мај 1980, стр. 10; 10. мај 1980, стр. 11, 15; 11. мај 1980, стр. 13; *Политика*, 9. мај 1980, стр. 16; 10. мај 1980, стр. 2; *Ревизија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 55–56.

и што је вођен дијалог о односима СР Немачке и ДР Немачке.⁶⁹ Други сусрет који је изазвао велику пажњу код новинара био је састанак између Индире Ганди, премијера Индије, и Хуа Куо Фенга, председника ЦК КП и премијера НР Кине. У питању је био први састанак на највишем новоу између Кине и Индије од 1964. и последње посете Нехруа кинеском премијеру Чу Ен Лај-ју.⁷⁰ Саопштење за новинаре са овог састанка било је кратко, али се нагађало о току састанка и темама које су биле актуелне за Индију и Кину – пре свега ситуација у Азији, совјетска интервенција у Авганистану и заоштреност око Ирака. Уједно то су били предмети разговора Брежњева и Индире Ганди, затим Хуа Куо Фенга и јапанског премијера Охире, као и Индире Ганди и Охире. Од државника из европских социјалистичких земаља најактивнији је био румунски председник Николае Чаушеску, док је поред Индире Ганди, од шефова држава несврстаних земаља велики број сусрета са другим политичарима имао Кенет Каунда.⁷¹

У југословенској штампи наглашавано је да је приликом сусрета страних политичара и дипломата увек истицано „одавање високог признања југословенском Председнику“. Исто тако, штампа је преносила изјаве страних политичара који су присуствовали сахрани везане за њихов однос и сарадњу са Титом, уз наглашавање важности дела Јосипа Броза Тита у светској политици.⁷² Међу новинарима коментарисао се и недолазак неких политичара, попут америчког председника Картера, а уједно и изостајање његовог сусрета са Брежњевом. Извештачи из Београда напоменули су да је пропуштена прилика да се на сахрани председника Тита обнови дијалог између САД-а и СССР-а. Још један евентуални сусрет изостао је у Београду, иако је за то постојала могућност – састанак Брежњева и канцелара Шмита. Према саопштењима представника за штампу, и поред кратког поздрава и руковања приликом чекања погребне колоне на Дедињу, између двојице политичара „није било неке суштинске дискусије“.⁷³ Недуго после сахране један број делегација напустио је Југославију. У касним послеподневним и

⁶⁹ *Борба*, 9. мај 1980, стр. 11; *Политика*, 9. мај 1980, стр. 32; *НИН*, 11. мај 1980, стр. 63–64.

⁷⁰ У *Ревизији Београд* помиње се да је претходни индијско-кинески састанак на највишем нивоу био 1960. године када је Чу Ен Лај посетио Њу Делхи. *Ревизија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 60.

⁷¹ *Исто*, стр. 60–61; *НИН*, 11. мај 1980, стр. 63–64.

⁷² Неки од наслова које су листови у Југославији објавили поводом изјава страних државника о Титу били су: „Сандро Пертини – Човек кога сам обожавао“, „Хуа Куо Фенг – Тито на кинеском значи челик“, „Секу Туре – За нас он није умро“, „Индира Ганди – Породични пријатељ“, „Војвода од Единбурга – Неупоредива личност“, „Вили Брант – Титова завештања“, „Кенет Каунда – Како би поступио Тито“, „Тито се борио за мир заснован на правди“, „Велики губитак за човечанство“, „Човек XX века“ и др. *НИН*, 11. мај 1980, стр. 18–31; *Борба*, 10. мај 1980, стр. 10, 15; *Ревизија Београд*, бр. 11, 1980, стр. 61; *Новости* 8, бр. 7, 17–24. мај 1980, стр. 13; *Илустровани лист Дуга*, 8. мај 1980, стр. 51–53.

⁷³ *НИН*, 11. мај 1980, стр. 64.

вечерњим часовима 8. маја 1980. београдски аеродром био је поново „светска ваздушна лука“ из које су на сваких десет минута полетали специјални авиони са члановима страних делегација.⁷⁴ Слична ситуација је била и наредна два дана, када су из Београда ка другим европским и светским градовима одлетеле и остале делегације.⁷⁵

*

Након полагања ковчега са посмртним остацима Јосипа Броза Тита у гробницу у „Кући цвећа“ започео је, како су јављали југословенски новинари, „нови мимоход“, тако што су поред гробнице и беле мермерне плоче са епитафом „Јосип Броз Тито 1892–1980“ прошли представници државног и партијског руководства Југославије и чланови страних делегација. Од 10. маја 1980. „Кућа цвећа“ била је отворена за посетиоце, којих је у току маја 1980. било све више.

Југословенска штампа, пишући о смрти и сахрани Јосипа Броза Тита, наглашавала је неизбрисив траг који је у развоју Југославије оставио председник Тито, док је његова улога у међународним односима величана кроз изјаве представника страних делегација. Преносећи изјаве југословенских политичара, али и грађана широм Југославије, штампа је посебно наглашавала тежњу да се у будућности очувају тековине Титовог дела, да се заклетва Титу неће погазити и да се „са његовог пута неће скренути“.

Summary

Milan Sovilj

The Yugoslav Press on the Death and Funeral of Josip Broz Tito

Key words: *Yugoslavia, Tito's funeral, foreign delegations, Yugoslav press*

The death of the long-time Yugoslav president Josip Broz Tito made strong ripples both in Yugoslavia and abroad. After May 4, 1980 the entire Yugoslav press wrote about the death of the president and about Tito's importance for the Yugoslav state and society. The arrival of a large number of foreign politicians and diplomats to his funeral on May 8, 1980, and huge interest of the Yugoslav and foreign public, created the impression that nothing similar had been seen in the world before. In the press it was said of Belgrade that it was the center

⁷⁴ *Борба*, 9. мај 1980, стр. 11.

⁷⁵ *Исто*, 10. мај 1980, стр. 15; 11. мај 1980, стр. 13.

of the world and that the „summit of the mankind“ was taking place in it. Coming together of some of the most influential world politicians in one place, provided the opportunity for their meetings. After almost two decades, Sino-Indian talks were held, as well as the inter-German meeting which had been awaited for five years. All foreign politicians and diplomats who were present at the funeral expressed deep respect for Tito and emphasized his great merits for Yugoslavia's development, both in internal and foreign context. The press also pointed out to the determination of Yugoslav citizens to preserve the achievements of Tito's activity in the future.